

Het is vandaag 4 mei, Dodenherdenking. We zijn hier bij elkaar en ik leg u de hamvraag maar meteen voor: over welke oorlog *moeten* wij het hebben? Sinds 1945 staat deze herdenking in het teken van de Tweede Wereldoorlog, nu 77 jaar geleden. Maar sinds 24 februari staan onze eigen levens en veiligheid in het teken van de oorlog in Oekraïne. En wij voelen het appèl dat deze oorlog op ons doet.

Ik wil de zaak daarom omdraaien. Ik wil me hier niet afvragen, wat we vandaag herdenken. Dat doen we straks met Kutsal Yeşilkağıt, wanneer we stil zijn in het Bos van Wijckerslooth. Laten we ons in plaats daarvan eerst eens afvragen, hoe wij zelf later, bijvoorbeeld over 77 jaar, willen worden herdacht. Dat betreft dus ons doen en laten in de oorlogen van onze eigen tijd. En dan moeten we de vraag onder ogen durven zien, of wij als Nederlanders in het verband van die oorlogen iets hebben gepresteerd, waarin generaties na ons inspiratie zouden kunnen vinden, zoals de Tweede Wereldoorlog ons nog steeds weet te inspireren. Als we ons dat afvragen, is herdenken geen omzien, maar wordt het een opdracht in het hier en nu.

Ons doen en laten als grondstof voor toekomstige herdenkingen, dat legt de lat hoog. Maar waarom zou dat ongepast zijn? Dat zijn we minstens verplicht aan de militairen die in onze naam naar Bosnië, Afghanistan of Irak trokken. En waarom zouden we dat niet mogen doen, nu oorlog in Europa ons uitdaagt? Zo'n oorlog went misschien al een beetje, maar er staat nogal wat op het spel, zou ik denken. Oorlogvoeren is moeilijk en loopt makkelijk verkeerd af. Oorlogen vragen van alle betrokkenen de

uiterste fysieke, mentale en intellectuele inspanning. Oorlogen zijn onvoorspelbaar in hun verloop, ongewis in hun uitkomst en veranderen de wereld waar we bij staan in verrassende, ongedachte richtingen. Een Duitsland nota bene, dat zich fors wil herbewapenen en dat wij daarvoor toejuichen en navolgen. Wie had dat een jaar geleden voor mogelijk gehouden?

En ook al is de vraag hoe wij herdacht zullen worden, een wat ontregelend gedachtenexperiment, het antwoord kan beginnen bij die vertrouwde Tweede Wereldoorlog. Voor ons is die oorlog uitgegroeid tot een goede oorlog, tot een morele maatstaf. Het was een rechtvaardige strijd voor de vrijheid, voor de democratie, de rechtsstaat en de humaniteit. En dankzij de offers die we vandaag herdenken, zegevierden die waarden over het kwaad van de dictatuur, militarisme, rassenwaan en zware misdaden tegen de menselijkheid. Het naoorlogse verenigde Europa is op deze historische ervaring gebouwd als een waardengemeenschap en juist die is op 24 februari zo geschokt. Daarom heeft die dag voor ons gewerkt als een kantelpunt in de verhoudingen in Europa.

Hoezeer de waarden die in de Tweede Wereldoorlog op het spel hadden gestaan, ons nadien hebben weten te inspireren blijkt eveneens uit oorlogen die de westerse wereld, inclusief Nederland, na het einde van de Koude Oorlog heeft gevoerd. De militaire interventies in de Bosnische Burgeroorlog van 1992 tot 1995 en die in Kosovo in 1999 beoogden een einde te maken aan mensonterende ethnische zuiveringen. De westerse militaire interventie in Afghanistan van 2001 tot 2021 verjoeg eerst het

onderdrukkende regime van de Taliban en probeerde vervolgens van dat land een vreedzame, democratische rechtsstaat naar westers model te maken. In Irak, maakte een westerse coalitie in 2003 een einde aan het bewind van Saddam Hoessein, onder meer omdat hij zijn eigen volk onderdrukte en vermoordde, een motief dat ook een rol speelde in onze militaire bemoeienis met de burgeroorlog in Libië in 2011.

Aan inspiratie geen gebrek dus, maar over al deze oorlogen vallen minstens drie ongemakkelijke opmerkingen te maken. De eerste is dat vriend en vijand het erover eens is, dat ze op een mislukking zijn uitgelopen. Onze ambities waren er veel te hoog, we hebben er veel te weinig troepen naar toe willen sturen en we hebben de betrokken landen uiteindelijk verdeeld en ontwricht achtergelaten, zodat het geweld er voortduurt of minstens op de loer ligt.

De tweede opmerking is dat deze interventies zijn begonnen vanuit krachtige emoties in de westerse wereld, vanuit een authentieke verontwaardiging over misdadige onrecht: daar zijn onze waarden weer. De Nederlandse publieke opinie, gevolgd door de Tweede Kamer, vroeg aan politieke leiders daar 'iets tegen te doen'. Dit 'doe iets' was een begrijpelijke reactie. Trouwens, militaire operaties kunnen niet zonder emoties. Vraag het de Oekraïners. De oorlog heeft hen samengesmeed tot een gewapend volk van soldaten en burgervrijwilligers, mannen en vrouwen. Zij voeren weinig minder dan hun onafhankelijkheidsoorlog. Zonder woede en verontwaardiging en zonder diepe haat tegen hun vijand zouden zij allang de overgave hebben aangeboden. Nu houden ze vol. Bij de poorten van Kyiv vonden Russische troepen begin april uitdagende

borden met de tekst: 'Welkom in de Hel'.

Zulke diepe emoties hebben wij nooit opgebracht voor onze militaire interventies in Bosnië, Afghanistan en Irak. Bij ons geen eeuwig brandend hellevuur, maar eerder een sneldovend strovuurtje. Nadat het kabinet aan het 'doe iets' gevolg had gegeven, verflauwde de publieke betrokkenheid vroeg of laat. Zeg eens eerlijk, wie van u volgde dagelijks met rode oortjes de media over de Nederlandse *Taskforce Uruzgan* in Afghanistan, tussen 2006 en 2010? Ik ook niet. Maar er zijn daar wel vijftientig militairen gesneuveld. Wringt dat niet een beetje?

En als ik even bij Uruzgan blijf, dan valt nog een merkwaardigheid op, de derde opmerking. Dat 'iets' waarvoor wij als samenleving onze militairen uitstuurden, was aanvankelijk amper gedefinieerd. Wat nu de oorzaak van het geweld in Uruzgan was, en hoe de *Taskforce* daar militair een eind aan ging maken, daarover bestond bij aanvang van de operatie geen vastomlijnd idee. En politiek Den Haag hielp daar zeker niet bij. De eerste jaren was het op het Binnenhof taboe Uruzgan een gevechtsoperatie te noemen, oorlog dus, maar moest zij worden aangeduid als een opbouwmissie. Dat strookte niet erg met de dagelijkse ervaring van de *Taskforce*. Wringt dat ook niet een beetje? Deskundigen zeggen dan, dat het aan een realistische militaire strategie heeft ontbroken.

Een strategisch vacuüm speelde ook *Dutchbat* parten, de drie opeenvolgende bataljons die in 1994 en 1995 in *safe area* Srebrenica moesten toezien op de handhaving van resolutie 819 van de Veiligheidsraad. We kennen de afloop. Het was terecht dat oud-secretaris-

generaal van de NAVO Jaap de Hoop Scheffer naar dat gebrek aan strategie in Bosnië verwees, toen Jeroen Wollaars hem op 24 maart in Nieuwsuur vroeg of de NAVO niet moest ingaan op de oproep van Zelensky, boven Oekraïne een *no-fly zone* te handhaven. Wie op dat moment de hemeltegende beelden van Marioepol tot zich liet doordringen, kon daar alleen maar voor zijn. Maar De Hoop Scheffer waarschuwde dat voor een *no-fly zone* in de concrete realiteit van deze oorlog, geen militaire strategie valt te bedenken, zonder een rechtstreekse oorlog tussen de NAVO en Rusland te riskeren, met alle gevaren van dien. Dat gaat te ver. Oorlogen worden gedragen door emotie, maar voor de goede afloop is een koele kop beter dan een heethoofd.

Dat moesten sommige politici zich aanvankelijk nog leren realiseren. De Franse minister van Economische Zaken, Bruno Le Maire kondigde op 1 maart aan tegen Rusland 'een totale economische en financiële oorlog' te zullen voeren, gericht op de ineenstorting van de Russische economie. 'Let op uw woorden, mijne heren', twitterde onmiddellijk de vice-voorzitter van de Russische Veiligheidsraad Dmitri Medvedev. Je kunt je afvragen of juist hij nu zoveel recht van spreken had, vanuit een land dat toespelingen maakt op het gebruik van nucleaire wapens. Maar hij had een punt. Op bevel van het *Elysée* nam Le Maire binnen enkele uren zijn woorden terug. En hetzelfde deed de Amerikaanse president Joe Biden, nadat hij op 26 maart op bezoek in Polen, Poetin een 'slager' had genoemd en had verzocht dat deze man niet aan de macht kon blijven.

Maat houden vormt de kern van een goede strategie, hoe lastig dat ook is.

Deze paar grepen uit onze recente geschiedenis markeren wat mij betreft

het punt waarop we staan, deze Dodenherdenking. We herdenken de doden van de Tweede Wereldoorlog en daarna. Tegelijkertijd ervaren we de realiteit van oorlog op ons continent. We voelen ons heen en weer geslingerd tussen diepe compassie met het Oekraïense volk en even diepe bezorgdheid over de gevaren van onze betrokkenheid bij deze oorlog, een oorlog let wel, die nog steeds escaleert en waarvan het einde niet in zicht is. Tussen die twee zoekt de NAVO tastend zijn weg en moeten wij ons afvragen hoe we de veiligheid in Europa gaan vormgeven, zodra het Oekraïense slagveld zich leent voor een wapenstilstand.